

prednáška pre UTV 8.10.2013

Mgr. Ivana Bóriková, PhD.

Ústav ošetrovateľstva JLF UK v Martine

GERONTOLOGICKÁ, GERIATRICKÁ A OŠETROVATEĽSKÁ PROBLEMATIKA

1. demografické aspekty starnutia populácie

- **starnutie a staroba** ▶ posledná ontogenetická vývinová etapa
▶ involučné a chorobné zmeny
▶ individuálna variabilita = heterogenita seniorskej populácie
- **starnutie populácie** (celosvetovo) ▶ úspech vedy, medicíny
▶ klesajúca pôrodnosť
- **predlžuje sa ľudský vek** ▶ príprava na zdravé starnutie už v strednom veku
(spoločenské aktivity, charita, svojpomocné skupiny, dobrovoľníctvo, vzdelávacie aktivity, UTV a pod.)
- **feminizácia populácie**
- **starnúť bezpečne a dôstojne ako plnoprávni občania** ▼

korekcia zdravotnej, sociálnej, dôchodkovej politiky

zdravotnícke služby: dostupné, komplexné, rôznorodé, napr. denný stacionár, agentúry DOS, opatrovateľské služby

sociálna podpora: sociálne služby, sociálna pomoc
udržateľnosť sociálneho systému

spoločenské programy: NPPZ, NPOSĽ, ZPV pre 21. st. (Zdravé starnutie cieľ č. 5) ↓

do roku 2020 budú mať aj ľudia starší než 65 rokov možnosť tešiť sa z plného zdravia a hrať aktívnu sociálnu rolu, mali by mať o 20 % dlhšiu strednú dĺžku života a tento úsek života bez zdravotného postihnutia, podiel seniorov vo veku 80 rokov schopných žiť samostatne a dôstojne by mal stúpnuť o 50 %

- **demografické ukazovatele:**

hranica aktivity je určená produktívnym vekom – 62 rokov v SR
65 rokov väčšina krajín EÚ

priemerná dĺžka života vzrastie do roku 2050 na 76-80 rokov
očakávaný pomer M : Ž = 87 : 100

2 miliardy seniorov do roku 2050 → **stúpne celosvetový podiel ľudí vo veku 60 a viac rokov v celej populácii z 10 na 21%, pričom klesne podiel detí z 30 na 21%**

najrýchlejšie rastúcou skupinou v rámci populácie starších sú **najstarší seniori** (80 a viac r.), v roku 2000 dosahoval ich počet 70 miliónov a očakáva sa, že behom nasledujúcich 50 rokov vzrastie viac ako 5x

počet seniorov najviac stúpne v najstaršej vekovej kategórii (počet 100-ročných stúpne 18x) ► **fenomén dvojitého starnutia**

Slovensko bude patriť do skupiny krajín s najnižším počtom pracujúcich na osobu v dôchodkovom veku.

súčasnosť: na 1 seniora 65+ ročného sú 2 vo veku 17 rokov
rok 2050: na 1 adolescenta budú 2 seniori

očakáva sa nárast ekonomického zaťaženia o 26 %

2. zdravotné aspekty starnutia populácie

GERONTOLÓGIA: veda o starnutí a starobe

multidisciplinárny medicínsky odbor: aspekt sociologický,
psychologický, biologický, zdravotnícky, ekonomický

subdisciplíny: gerontológia sociálna
gerontopsychológia
biológia starnutia

klinická gerontológia ► **geriatria** (lekárska špecializácia, koncepcia geriatric)
► **gerontopsychiatria**
► **gerontologické ošetrovatel'stvo**

GERIATRIA

Geriatric je **špecializačný** odbor, zaoberajúci sa zdravotnou starostlivosťou o **seniorov** vo veku **nad 65 rokov**.

Geriatrická zdravotná starostlivosť **zahŕňa**: prevenciu, dispenzarizáciu, diagnostiku, liečbu a rehabilitáciu.

Poskytuje sa ako **všeobecná** ambulantná starostlivosť, **špecializovaná** ambulantná starostlivosť a **ústavná** starostlivosť pre **geriatrických pacientov** s **akútnymi a chronickými** ochoreniami.

V rámci dlhodobej starostlivosti poskytujú lekári geriatrickú zdravotnú starostlivosť aj v zariadeniach **sociálnych služieb**.

Kto potrebuje našu starostlivosť?

nie (cca 70% seniorskej populácie)	áno (cca 30% seniorskej populácie)
elitný senior, zdatný senior (výborná výkonnosť) – edukácia, preventívne prehliadky, zvláda náročné denné aktivity nezávislý senior – za normálnych okolností nepotrebuje dispenzarizáciu a opatrovateľskú/ošetrovateľskú starostlivosť iba v prípade prechodného zhoršenia kondície vplyvom záťaže (napr. operácia, akútny infekt), zvláda denné sebaobslužné aktivity	krehký senior – chronické riziko pádov, zhoršenie kognitívnych funkcií (ľahšia demencia), psychická labilita, depresia, s dekompenzovaným chronickým ochorením, problém s IADL, pomoc rodiny/opatrovateľa senior so závislosťou stredného stupňa – dizabilita, funkčný deficit, potrebuje pomoc a pravidelný dozor, ústavná starostlivosť, trvalé služby senior úplne závislý – potrebuje 24 hod. starostlivosť, pomoc rodiny a opatrovateľa, pobyt v LDCH, trvalý dozor, bazálna starostlivosť

Geriatrický pacient

- **vek 65+**
- základné ochorenie je **komplikované** ďalšími ochoreniami, ktoré ovplyvňujú diagnostiku, liečbu aj rehabilitáciu
- typická je prítomnosť nasledovných **faktorov**:

1. zhoršenie pohyblivosti
2. porucha kognitívnych funkcií
3. depresia
4. malnutícia, dehydratácia
5. inkontinencia stolice a moču
6. poruchy stability, pády a úrazy = imobilita
7. závažné zmyslové poruchy
8. viac ako 5 závažných diagnóz súčasne
9. závažné nežiaduce účinky liekov
10. potreba pomoci v bežných denných činnostiach (príjem potravy, umývanie, kúpanie, toaleta), strata vykonávania týchto aktivít
11. zložitá sociálna situácia

- **potrebuje špecifický prístup**/špecifický geriatrický režim, napr. deti potrebujú špecializovanú pediatrickú starostlivosť a pediatrickým pacientom je každé dieťa, ale nie každý chorý senior je geriatrický pacient
- **hlavné príčiny morbidít a mortality u seniorov nad 65 rokov:**

príčiny chorobnosti	príčiny úmrtnosti
koronárna choroba srdca, ICHS	ICHS
pády, úrazy, zlomeniny	NCMP
NCMP	CHOCHP
depresia	pneumónia
nádory	chrípka
demencia	pľúcny nádorový proces
	kolorektálny karcinóm
	úrazy, pády

- **Klinické geriatrické syndrómy**

somatické	psychické	sociálne
• instabilita, závrate, pády, úrazy (dekondícia, hypomobilita) • poruchy kontinencie moču/stolice (inkontinencia, zápcha) • poruchy termoregulácie • poruchy spánku • malnutrícia, dehydratácia • dekubity • imobilizačný syndróm • dušnosť, znížená fyzická výkonnosť • pokles kvality zmyslových funkcií (presbyopia, presbyakúzia, ↓ chuť, čuch, propriocepcia) • chronická bolesť (degeneratívne zmeny kostného systému)	• 3 D → demencia (M. Alzheimer), delírium, depresia (kardinálny trias gerontopsychiatrie) • komunikačný deficit	• pokles sebestačnosti • zvyšovanie závislosti (pomôcka, osoba, prístroj) • syndróm týrania, zanedbávania a zneužívania (EAN)

- **vplyv ochorení na výkonnosť**

systém	obmedzenia
kardiovaskulárny	↓ schopnosť telesnej aktivity, pohybu/cvičenia, pokles vytrvalosti, dýchavica
gastrointestinálny	nutný diétny režim, poruchy spracovania/využitia potravy, pokles motility čreva (zápcha)
muskuloskeletálny	funkčný deficit, vplyv bolesti na pohyb, deficit sebestačnosti, denných aktivít
nervový, kognícia	schopnosť sa učiť, pamätať si (užívanie liekov, denné aktivity), riziko pádu, otravy, úrazu, horšia orientácia v priestore, bradypsichizmus

iné	horšia flexibilita/adaptabilita, riziko izolácie, inštitucionalizácie, pokles socioekonomického statusu, syndróm týrania a zneužívania seniora

Priority geriatrickej zdravotnej starostlivosti: predĺženie života, dosiahnutie čo najvyššej kvality života i v jeho posledných fázach, čo najlepšieho funkčného stavu, sebestačnosti.

Súčasťou prevencie je prevencia kardiovaskulárnych, nádorových, infekčných ochorení (najmä pneumónie a chrípky), porúch pohyblivosti, pádov, malnutricie, závislosti a nežiaducich účinkov liekov.

Typy zdravotníckych zariadení a pracovísk

Geriatrická ambulancia: poskytuje zdravotnú starostlivosť, diagnostiku a liečbu; v rámci nej môžu pôsobiť špecializované poradne pre inkontinenciu, pády, demenciu. Lekár sa podieľa na zaisťovaní starostlivosti o pacientov v domove dôchodcov.

Geriatrický denný stacionár: na diagnostické, liečebné a rehabilitačné účely u seniorov, kde túto zdravotnú starostlivosť nie je možné vykonať v rámci domáceho ošetrovania. Koordinuje vyšetrenia geriatrického pacienta rôznymi odborníkmi, čím uľahčuje vyšetrenie ťažko mobilných pacientov.

Geriatrické nemocničné oddelenie: poskytuje akútnu špecializovanú geriatrickú starostlivosť. Služi na diagnostiku a liečbu interných ochorení, geriatrických syndrómov. Služi ako výučbové zdravotnícke zariadenie.

Geriatrická nemocničná klinika: poskytuje špecializovanú akútnu diagnostickú a liečebnú geriatrickú starostlivosť na najvyššej úrovni v rámci odboru. Služi na vzdelávanie lekárov a sestier. Vykonáva vedecko-výskumnú činnosť.

Liečebňa (oddelenie) dlhodobo chorých: poskytuje zdravotnú starostlivosť pacientom s komplikáciami prevažne viacerých chronických ochorení, ktorých diagnózy sú známe a stav nevyžaduje intenzívne vyšetrenie a liečbu, ale vyžaduje každodennú vizitu, intenzívne ošetrovanie resp. rehabilitáciu a nácvik bežných denných činností.

Doliečovacie oddelenie: poskytuje lekársku, ošetrovateľskú a rehabilitačnú starostlivosť, preloženým z iných oddelení, vyžadujúcich ešte doliečenie v zariadeniach ústavnej zdravotnej starostlivosti.

Geriatrické centrum: je samostatným zariadením, ktoré poskytuje ambulantnú a ústavnú starostlivosť pre geriatrických pacientov s akútnymi a chronickými ochoreniami. Jeho

súčasťou môžu byť geriatrické zariadenia každého druhu, najmenej ale musí mať geriatrickú ambulanciu, geriatrické oddelenie a oddelenie pre dlhodobo chorých. Obvykle má i geriatrický stacionár.

Ošetrovateľský dom

Zariadenie pre paliatívnu a hospicovú starostlivosť

GERONTOLOGICKÉ OŠETROVATEĽSTVO

Aplikovaný klinický odbor ošetrovateľstva (vedná a praktická disciplína). Aplikuje výsledky vedeckého výskumu do geriatrickej ošetrovateľskej praxe.

Ošetrovateľská starostlivosť je orientovaná na:

- zlepšenie alebo udržanie optimálneho/stabilného funkčného potenciálu seniora: na podporu aktivity, sebaopateri/sebestačnosti, mobility → pomoc pri vykonávaní **denných aktivít** – byť maximálne sebestačný, eliminovať/minimalizovať stratu sebestačnosti
- **PREVENTÍVNOSŤ**: podporu zdravia, prevenciu ochorení → upevniť zdravie, zmierniť následky choroby, prevencia choroby/úrazu/komplikácií → **EDUKÁCIA**
- uspokojovanie **potrieb** seniorov → poskytovanie **aktívnej, komplexnej ošetrovateľskej starostlivosti metódou ošetrovateľského procesu**
- **diferencovaná starostlivosť** podľa stupňa závislosti seniora
- resocializáciu, adaptáciu s cieľom obnovenia a udržania optimálnych fyzických, psychických a sociálnych funkcií
- pomoc viesť plný a **nezávislý** život aktívnych členov spoločnosti
- **kontinuitu medzi zdravotníckymi a sociálnymi službami**

Priority ošetrovateľskej starostlivosti:

- výživa, tekutiny, elektrolyty
- mobilizácia, prevencia imobility, aktivita/cvičenie
- udržanie kontinencie
- starostlivosť o kožu/chronické rany
- udržanie/zvýšenie sebestačnosti, nezávislosti
- bezpečnosť prostredia, prevencia úrazov

KRITICKÉ ASPEKTY STAROSTLIVOSTI

- stále **rastúci podiel spoluúčasti** na úhrade zdravotnej starostlivosti
- nízky rozsah poskytovanej odbornej geriatrickej starostlivosti – kvantita, ale aj kvalita
nedostatočná dostupnosť geriatrickej starostlivosti – **1 geriater na 20 000 seniorov**,
rok 2010
- neistota nemocničnej starostlivosti do budúcnosti: redukcia oddelení geriatrického
charakteru – v r. 2011 došlo k uzatvoreniu takmer 700 lôžok geriatrického charakteru
v rámci redukcie nemocničných postelí
- predčasné prepustenie z ekonomických dôvodov
- chýba kontinuita starostlivosti po prepustení, chýba dlhodobá zdravotnej starostlivosti
o chronicky chorých
- chýba koordinácia so sociálnym rezortom
- nevyhovujúca zdravotná starostlivosť v „ústavoch pre seniorov“
- nedostatočná kapacita miest v „ústavoch pre seniorov“ (1 600 nevybavených žiadostí)
- absentuje i určitá forma pripravenosti spoločnosti na demografický vývoj